Humanitas Pedagogika i Psychologia, ss. 183-196
ISSN 2956-3992

Komunikat o wynikach badań (research results article)

Data wpływu/Received: 3.09.2024
Data recenzji/Accepted: 11.12.2024
Data publikacji/Published: 31.12.2024

Źródła finansowania publikacji: Uniwersytet Rzeszowski

DOI: 10.5604/01.3001.0055.0305

Author's Contributions:
(A) Study Design (projekt badania)
(B) Data Collection (zbieranie danych)
(C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)
(D) Data Interpretation (interpretacja danych)
(E) Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)
(F) Literature Search (badania literaturowe)

Magda Urbańska[1]

WYCHOWAWCZE ZNACZENIE MEDIACJI W PRACY Z DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ

WSTĘP

W odpowiedzi na konflikt ludzie podejmują różne działania, aby go rozwiązać. Jedną z ugodowych i polubownych form opanowania sporu są mediacje, w trakcie których, przy pomocy osoby trzeciej zwanej mediatorem, strony samodzielnie niwelują powstałe między nimi sprzeczności. W wyniku mediacji wypracowane zostaje rozwiązanie, które jest satysfakcjonujące dla każdej ze stron i zapewnia wszystkim wygraną. Jako polubowna metoda może być stosowana do rozwiązywania sporów w różnego rodzaju sprawach, m.in. rodzinnych, cywilnych, gospodarczych, ale także w sprawach karnych osób dorosłych i w sprawach dotyczących nieletnich. Mediacja wykorzystywana jest również w sytuacjach problemowych występujących w placówkach oświatowych.

[1] ORCID: 0000-0001-6967-6605; Uniwersytet Rzeszowski; murbanska@onet.pl

Mediacja może być pomocna w przypadku nieporozumień i niezgodności, w których strony samodzielnie nie są w stanie porozumieć się co do sposobu ich rozwiązania. Wsparcie mediatora pomaga w rozwiązaniu sporu, ale także umożliwia uczestnikom procesu mediacyjnego potraktowanie samego konfliktu jako twórczego procesu poznawania drugiego człowieka, który ma odmienne poglądy, potrzeby czy zachowania oraz dochodzenie dzięki temu do satysfakcjonującego obie strony porozumienia (Cybulko, 2018). Spór może stać się wtedy sytuacją wzbogacającą życie człowieka, uczącą wzajemnego wysłuchania, otwartości na potrzeby innych oraz poszukiwania rozwiązania, które oparte jest na metodzie „wygrany-wygrany" (Larsson, 2009). Poprawnie rozpoznany i rozwiązany z korzyścią dla obu stron konflikt niesie ze sobą olbrzymi potencjał: integracyjny (następuje integracja skonfliktowanych stron), wychowawczy (rozwiązanie stanowi wzór w przyszłych sytuacjach spornych) oraz rozwojowy (zmiany zachodzą w samych uczestnikach) (Zimny, 2015).

Patrząc na konflikt przez pryzmat jego pozytywnego wymiaru, można go wykorzystać w pracy z dziećmi i młodzieżą jako sytuację wychowawczą, która umożliwia kształtowanie wartościowych zachowań wychowanków oraz wpływa na ich wszechstronny rozwój (Olubiński, 2015). Świadomość pedagogiczna znaczenia sytuacji konfliktowych dla realizacji celów wychowawczych sprzyja ich ujawnianiu zamiast ukrywaniu oraz poszukiwaniu rozwiązania w oparciu o szczerą i otwartą komunikację (Olubiński, 2015). Jak zauważa Andrzej Olubiński, dialogowo-podmiotowe podejście do konfliktu daje możliwość lepszego zdefiniowania przedmiotu sporu oraz jego rzeczywistych źródeł, a także znalezienia wzajemnie korzystanych rozwiązań. Strony świadomie i dobrowolnie uczestniczą w procesie, co może przełożyć się na wzmocnienie motywacji do pokonania istniejących trudności oraz poczucia odpowiedzialności za końcowy wynik. Wspólne poszukiwanie rozwiązania sporu sprzyja rozwijaniu funkcji poznawczych oraz postaw etycznych, a jego znalezienie pozwala na zachowanie dobrych relacji stron, opartych na wzajemnym uznaniu i szacunku. Wspólne rozwiązanie nie jest tutaj wynikiem stosowania np. przemocy, siły, władzy, sprzeciwu, buntu, uległości, odwetu itp., ale wzajemnych uzgodnień powstałych na bazie dialogu, przy czym żadna ze stron nie jest ani wygrana, ani przegrana. Takie podejście do konfliktu niesie ze sobą także korzyści w zakresie zmiany przyszłych zachowań stron, gdy pojawi się spór, np. zmianie ulegają dotychczasowe relacje społeczne, zwiększa się otwartość w sposobach wyrażania uczuć, rozwijają się umiejętności aktywnego słuchania, empatia, tolerancja wobec drugiego człowieka. Aktywne uczestnictwo w procesie rozwiązywania konfliktów sprzyja wielu pożądanym społecznie zachowaniom i postawom, np. odwadze, samodzielności, aktywności społecznej, tolerancji, krytycznego myślenia, życzliwości i pomocniczości, skłonności do współpracy, dążenia do samorozwoju i samodoskonalenia (Olubiński, 2015).

W takie pozytywne podejście do konfliktu i aktywne poszukiwanie przez strony satysfakcjonującego je wzajemnie rozwiązania, wypracowywanego na drodze

wzajemnych uzgodnień, w oparciu o potrzeby i interesy obu stron, wpisują się mediacje. Literatura przedmiotu wskazuje, że ich wykorzystanie w przestrzeni szkolnej oraz pracy z nieletnimi sprawcami czynów karalnych niesie ze sobą, obok zawarcia przez strony ugody, także realizację celów wychowawczych (Duda, 2019; Zienkiewicz, 2007).

WYCHOWAWCZE ZADANIE MEDIACJI

W środowisku szkolnym mediacja może być stosowana jako przykład tzw. praktyki naprawczej w radzeniu sobie z trudnymi zachowaniami uczniów w szkole oraz konfliktami i przemocą szkolną. Można ją wykorzystywać we wszystkich sytuacjach spornych w szkole, a także gdy pojawiają się różnice zdań i nieporozumienia między uczniami oraz gdy doszło do szkody lub gdy jest osoba pokrzywdzona (Winiarska, 2018). Jest ona alternatywą wobec podejścia retrybutywnego, bazującego na karze za złamanie norm społecznych i prawnych, które w przypadku szkoły mogą mieć postać np. uwagi, wezwania rodziców, nagany, zawieszenia, wydalenia ze szkoły (Duda, 2019). Może być także wykorzystywana wobec młodych osób, które wykazują przejawy demoralizacji lub dopuszczają się czynu karalnego (Ustawa, 2022). Takie podejście wpisuje się w ideę sprawiedliwości naprawczej, która bazuje na dobrowolnym i świadomym zadośćuczynieniu sprawcy za krzywdę wyrządzoną drugiej osobie (Duda, 2019). Jak wskazuje Magdalena Tabernacka, mediacja, jako wyraz sprawiedliwości naprawczej, może być stosowana, gdy obie strony konfliktu – osoba poszkodowana i sprawca widzą konieczność zadośćuczynienia, ale z różnych względów, np. psychologicznych czy prawnych, nie są w stanie uzgodnić zakresu i formy zadośćuczynienia. Jak zauważa autorka, mediacja służy wtedy instytucjonalizacji i formalizacji społecznego aktu skruchy (Tabernacka, 2024).

Za pomocą mediacji można efektywnie rozwiązywać konflikty pojawiające się w przestrzeni szkolnej, ale przynosi ona także znacznie szersze korzyści. Jak wskazuje Anna K. Duda, „mediacja szkolna oraz rówieśnicza to skuteczna alternatywa wobec tradycyjnej retrybucji i stanowi wartość dodaną do procesu wychowania młodego pokolenia" (Duda, 2019, s. 69). Uważana jest również za przydatne narzędzie zapobiegania agresji i przemocy w szkole oraz element profilaktyki przemocy w środowisku szkolnym. Jej wielką „dodaną" wartością jest umocnienie w postawach młodych ludzi zdolności do etycznego działania, rozwija także zdolność logicznego i krytycznego myślenia oraz poszukiwania kreatywnych sposobów rozwiązywania problemów. Wzmacnia relacje międzyludzkie (Duda, 2019). Zalet mediacji z udziałem mediatorów rówieśniczych upatruje się w korzyściach uzyskiwanych przez skonfliktowanych uczniów, a także w poprawie klimatu w szkole. Mediacje przyczyniają się do wyposażenia uczniów w praktyczne umie-

jętności z zakresu rozwiązywania konfliktów, co sprzyja rozwijaniu kompetencji liderskich i komunikacyjnych, przydatnych w dorosłym życiu. Szkolne programy mediacji rówieśniczej zwiększają zaangażowanie uczniów w aktywność społeczną i obywatelską (Winiarska, 2018). Mediacje są metodą wspierającą wychowanie do sprawiedliwości (Duda, 2019).

W literaturze przedmiotu podkreśla się wychowawczy i terapeutyczny charakter wypracowanego w trakcie mediacji rówieśniczych i szkolnych zadośćuczynienia i pojednania. Stanowi to szansę na odreagowanie i rozwiązanie problemów młodzieży, która weszła w konflikt z normami społecznymi lub prawnymi, stając się równocześnie formą zapobiegania patologii i demoralizacji. Spotkanie z pokrzywdzonym człowiekiem oraz konfrontacja sprawcy z jego czynem, a także potępienie czynu, a nie odrzucenie człowieka, staje się sposobnością do tego, aby sprawca zrozumiał własne czyny i przyjął za nie odpowiedzialność. To także możliwość rozmawiania o konflikcie ze zrozumieniem racji i emocji drugiego człowieka i jego rozwiązanie bez przemocy. Ważna jest także tutaj możliwość pojednania stron w obustronnym poczuciu sprawiedliwości. Mediacja pozwala na ograniczenie przemocy w szkole, ucząc, jak można konstruktywnie rozwiązywać konflikty (Binsztok, 2012).

Mediacja może być także wykorzystywana w sytuacji, gdy młody człowiek złamie normy prawne i w wyniku jego działania wyrządzona zostanie drugiej osobie krzywda lub szkoda. Takie mediacje odbywają się na podstawie skierowania sądu rodzinnego. Ich celem jest sformułowanie, zawarcie i wykonanie ugody między nieletnim a osobą pokrzywdzoną, której przedmiotem jest zadośćuczynienie poszkodowanemu, a także osiągnięcie skutków wychowawczych poprzez osobisty kontakt nieletniego sprawcy z pokrzywdzonym, co ma spowodować zmianę stosunku nieletniego sprawcy do osoby pokrzywdzonej i pomóc w zrozumieniu odpowiedzialności i wyrządzonej krzywdy (Zienkiewicz, 2007). Na realizację celu wychowawczego mediacji z udziałem nieletnich sprawców wskazuje wprost ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, podkreślając w art. 57 ust. 3, że postępowanie mediacyjne powinno zmierzać do wzbudzenia w nieletnim poczucia odpowiedzialności za skutki czynu zabronionego, którego się dopuścił, a także do zawarcia ugody w przedmiocie naprawienia wyrządzonej szkody lub zadośćuczynienia za krzywdę (Ustawa, 2022).

Zdaniem niektórych autorów cytowanych w literaturze przedmiotu cel wychowawczy mediacji w sprawach nieletnich przebija się na pierwsze miejsce, a wypracowane w trakcie mediacji zadośćuczynienie pokrzywdzonemu jest tylko środkiem do osiągnięcia efektów wychowawczych wobec nieletniego sprawcy. Autorzy ci widzą dwa cele postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich: dalekosiężny – w wychowaniu nieletniego w duchu poszanowania prawa i odpowiedzialności za swoje czyny, czyli zmianę postawy i zachowania młodego sprawcy, i cel bliższy – w rozwiązaniu konfliktu między pokrzywdzonym a nieletnim oraz

w doprowadzeniu do ugody dotyczącej zadośćuczynienia i odszkodowania w celu zrekompensowania szkód (Łuka, 2018; Kużelewski, 2021).

Na znaczenie resocjalizacyjno-profilaktyczne mediacji zwraca uwagę Magdalena Łuka. Autorka wskazuje tutaj przede wszystkim pozytywne konsekwencje mediacji – naukę poprawnej komunikacji, rozwijanie umiejętności postrzegania zarówno własnych potrzeb, jak i potrzeb drugiej strony, naukę kompromisowych zachowań i długofalowego przewidywania konsekwencji własnych decyzji oraz myślenia przyczynowo-skutkowego. Mediacja niesie ze sobą wzrost szacunku do drugiego człowieka, dbałość o interesy wszystkich stron konfliktu i społeczności lokalnej, przekonanie o możliwości naprawienia wyrządzonej krzywdy. Udział w mediacji powoduje, że młody sprawca nie jest naznaczony społecznie, potępieniu ulega jego czyn, a nie osoba, a on sam ma możliwość przyjęcia odpowiedzialności za skutki swojego działania, co sprzyja jego resocjalizacji Zamiast zaprzeczać własnej winie, sprawca aktywnie współdziała i współdecyduje we własnej sprawie na rzecz niwelowania skutków złego występku. Pogłębieniu ulega empatia i rozumienie stanów emocjonalnych drugiej strony. W trakcie mediacji strony mają możliwość odreagowania emocji dotyczących zaistniałego między nimi konfliktu. Poszkodowany, biorąc udział w mediacji, może poprawić stan psychiczny, budować pozytywne nastawienie wobec życia społecznego, ma także możliwość przebaczenia sprawcy. Ma również poczucie kontroli nad całym procesem decyzyjnym, gdyż współdecyduje o własnych losach i sposobie rozwiązania problemu. Mediacja może być zatem traktowana jako działanie profilaktyczne, zapobiegające kolejnym konfliktom (Łuka, 2018).

BADANIA WŁASNE

Badania własne przeprowadzone zostały w styczniu 2024 r. wśród studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego, studiujących na studiach stacjonarnych I stopnia na kierunku pedagogika na specjalności pedagogika resocjalizacyjna, których program studiów obejmuje zajęcia z mediacji. Wybór takiej grupy do badań własnych wynikał z tego, iż to absolwenci tego kierunku będą w przyszłości pracować z młodymi ludźmi jako pedagodzy resocjalizacyjni i podejmować różne działania o charakterze wychowawczym w sytuacji konfliktu związanego ze złamaniem norm społecznych i prawnych przez swoich wychowanków. W związku z powyższym celem badań uczyniono poznanie, w jaki sposób przyszli pedagodzy resocjalizacyjni oceniają przydatność stosowania mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą oraz nieletnimi sprawcami. Problematyka badawcza skupiła się wokół pytań: Czy mediacje mogą być przydatnym narzędziem w pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą oraz nieletnimi sprawcami i jakie argumenty, zdaniem studentów, przemawiają za jej przydatnością? oraz Jakie są, w przekonaniu

przyszłych pedagogów resocjalizacyjnych, bariery w stosowaniu mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą oraz nieletnimi sprawcami?

Badania przeprowadzone zostały z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, techniki ankiety oraz narzędzia – kwestionariusza ankiety. Pytania ankietowe miały charakter otwarty, studenci mieli pełną swobodę w wyrażaniu własnej opinii na temat przydatności wykorzystania mediacji w pracy z młodymi ludźmi oraz wyboru treści i zakresu udzielanej odpowiedzi. Badania miały charakter pilotażowy, co pozwoliło na zebranie wstępnych danych do planowanych przez autorkę dalszych, pogłębionych działań badawczych wśród studentów i absolwentów tego kierunku dotyczących stosowania mediacji w placówkach oświatowych i resocjalizacyjnych.

W badaniu wzięło udział 24 studentów pedagogiki resocjalizacyjnej, wśród nich były same kobiety (100%), najczęściej miały one 20-21 lat (79,2% – 19 osób), 16,6% (4 osoby) miało 22-23 lata, 4,2% (1 osoba) – 19 lat lub mniej. 54,2% badanych studentek (13 osób) mieszka na wsi, 45,8% (11 osób) – w mieście. Wszystkie studentki brały udział w zajęciach z mediacji. Niemal połowa badanej grupy studentek nie zetknęła się nigdy wcześniej z problematyką mediacji i jedynym źródłem wiedzy o mediacji były zajęcia uniwersyteckie (45,8% – 11 osób). Część grupy deklarowała, że dowiedziała się już wcześniej o mediacji: w szkole (25% – 6 osób) lub w innym miejscu, np. z mediów (29,2% – 7 osób). Jedna osoba była obserwatorem symulacji mediacji.

Przyszli pedagodzy resocjalizacyjni zapytani zostali o ocenę przydatności mediacji jako narzędzia w pracy wychowawczej z młodymi ludźmi oraz poproszeni o przedstawienie argumentów, które przemawiają za jej przydatnością. Ich odpowiedzi przedstawione zostały w tabelach 1-2.

Tabela 1. Ocena przydatności mediacji jako narzędzia w pracy wychowawczej z dziećmi, młodzieżą i nieletnimi sprawcami w opinii badanych studentów

Czy mediacje, Pani zdaniem, mogą być przydatnym narzędziem w pracy wychowawczej z dziećmi, młodzieżą i nieletnimi sprawcami?	N=24	%
tak	23	95,8
nie	1	4,2
Razem	24	100

Źródło: badanie własne.

Niemal wszystkie badane studentki (23 respondentki) wskazały, że ich zdaniem mediacja może być bardzo przydatnym narzędziem w pracy wychowawczej z młodymi ludźmi. Tylko jedna ze studentek uważa, że mediacja nie jest przydatna ze względu na brak uniwersalności jej zastosowania, gdyż nie wszystkie konflikty można rozwiązać za jej pomocą i nie zawsze potrzebne jest polubowne rozwiązanie, argumentując,

że: „są sytuacje, w których nie zawsze konflikt da się rozwiązać poprzez mediację. Niekiedy człowiek potrzebuje lub sytuacja tego wymaga, aby ustalić osobę winną całemu problemowi. Wszystko zależy, o jaką sprawę rozchodzi się w mediacji" (4).

Tabela 2. Argumenty wskazywane przez badanych studentów przemawiające za przydatnością mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi, młodzieżą i nieletnimi sprawcami

Co przemawia, Pani zdaniem, za przydatnością mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi, młodzieżą i nieletnimi sprawcami?	N=23	%
poprawa komunikacji skonfliktowanych stron	8	34,8
rozwijanie zdolności empatii wobec drugiego człowieka	5	21,7
rozwijanie umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów i znalezienie rozwiązania dobrego dla obu stron	14	60,9
opanowanie negatywnych emocji i poprawa relacji	2	8,7
dobrowolne naprawienie szkód	1	4,3
udział pośrednika jako osoby niezaangażowanej w konflikt	3	13

Źródło: badanie własne.
Procenty nie sumują się do 100, badani studenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

Argumenty przytaczane przez przyszłe pedagożki resocjalizacyjne przemawiające za przydatnością wykorzystania mediacji jako narzędzia w pracy wychowawczej odnoszą się do różnego rodzaju korzyści związanych z możliwością wychowawczego oddziaływania na podopiecznych. Wszystkie wskazane przez studentki argumenty przemawiające za przydatnością stosowania mediacji można zakwalifikować do kilku grup. Są to korzyści związane z: 1) rozwijaniem umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów i znalezieniem rozwiązania konfliktu, które jest dobre dla obu stron, 2) poprawą komunikacji skonfliktowanych stron, 3) rozwijaniem zdolności empatii wobec drugiego człowieka, 4) udziałem pośrednika jako osoby niezaangażowanej w konflikt, 5) opanowaniem negatywnych emocji i poprawą relacji, 6) dobrowolnym naprawieniem szkód.

Największa grupa studentek (14 respondentek) zauważa, że konflikty przekładają się na niekorzystne funkcjonowanie człowieka, stąd wskazują na przydatność mediacji jako narzędzia sprzyjającego rozwijaniu umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów, zapewniającego satysfakcję obu stronom, czego przykładem mogą być wypowiedzi: „mediacje są przede wszystkim bezpieczną formą rozwiązywania konfliktów, dzięki nim rozwiązywanie konfliktów nie jest agresywne, co jest korzystne dla zdrowia psychicznego" (2), „jest to sposób na naukę rozwiązywania konfliktów, by obie strony czuły się wygrane. Pomaga i uświadamia ludziom o tym, jak pomocna i ważna jest umiejętność rozwiązywania takich konfliktów oraz szukania wyjścia, z którego obie strony będą zadowolone" (8), „daje to nowe możliwości

w uczeniu dzieci jak rozwiązywać konflikty. Może dzieci poproszą kiedyś kogoś trzeciego, jeśli same w jakiejś sprawie nie będą mogły znaleźć rozwiązania" (10), „jest ułatwieniem dla rozwiązywania konfliktów oraz pomocą w skutecznym negocjowaniu korzystnego dla nas rozwiązania" (11), „mogą rozwiązać sprawy w sposób polubowny" (15), „uczą kreatywnego myślenia (14).

W drugiej kolejności studentki wskazują na korzyści związane z poprawą komunikacji skonfliktowanych stron (8 respondentek). Przykładem wypowiedzi studentek dotyczących korzyści w tym obszarze są twierdzenia: „często osoby zamiast normalnie porozmawiać, kłócą się za sobą i w takiej sytuacji trudno dojść do porozumienia" (7), „obie strony czują, że ich zdanie jest ważne i słuchane" (9), mediacje „pomagają w komunikacji interpersonalnej. Ludzie przez to lepiej się rozumieją" (13), „dzieci i młodzież mogą nauczyć się komunikacji i rozwiązywać konflikty bez kłótni (12), dzięki mediacji „można tworzyć bezpieczne środowisko edukacyjne, wspierające rozwój emocjonalny, ale i społeczny uczestników, ważne jest to do promowania dialogu, rozmów i prawidłowej komunikacji" (17). Wykorzystanie mediacji wiąże się także, zdaniem badanych studentek pedagogiki resocjalizacyjnej (5 respondentek), z rozwijaniem empatii. Przykładem są wypowiedzi: „dają możliwość zrozumienia drugiej osoby, co nią kieruje, czy też czego my mogliśmy nie dostrzec" (3), „powala zrozumieć np. sprawcom, co zrobili złego" (5), „pozwala poznać opinie innych, tego, czego by chcieli, poznać ich zdanie" (6), to rozwiązanie „pozwalające lepiej zrozumieć drugą stronę i spojrzeć na konflikt z innej strony" (16) i „dostrzec zupełnie inną stronę konfliktu, dojść do wniosków, co kieruje drugą osobą" (20).

Studentki, odnosząc się do przydatności mediacji w pracy wychowawczej z młodymi ludźmi, wskazują także na pomocny udział osoby trzeciej, która nie jest zaangażowana w konflikt (3 respondentki). Studentki podkreślają, jak korzystny może być udział mediatora jako pośrednika dla skonfliktowanych stron: „często osoby przez towarzyszące konfliktowi emocje nie są w stanie same wyjść z takiej sytuacji" (16), „dzięki tej trzeciej osobie można dostrzec zupełnie inną stronę konfliktu" (20), „czasami łatwiej otworzyć się przez udział osoby trzeciej" (23). Badane studentki pedagogiki resocjalizacyjnej (2 respondentki) widzą także korzyści związane z wykorzystaniem mediacji w opanowaniu negatywnych emocji związanych z konfliktem i poprawą relacji stron, co zawarły w wypowiedziach: „mogą załagodzić konflikt, pomóc w nawiązaniu dobrych relacji, załagodzić negatywne emocje" (22), „mogą doprowadzić do rozwiązania konfliktu, załagodzić jakąś napiętą sytuację i pomóc rozładować złą atmosferę" (24). Studentki zauważają także wymiar resocjalizacyjny związany z udziałem w mediacji (1 respondentka), bowiem stwierdzają, że „mediacja pozwala zrozumieć przez np. sprawców czynów kryminalnych i innych, co zrobili złego, umożliwia im to naprawienie szkód, a dzięki zrozumieniu sprawca poprawi się w przyszłości" (5).

Studenci pedagogiki resocjalizacyjnej zapytani zostali również o bariery w stosowaniu mediacji w pracy wychowawczej z młodymi ludźmi. Ich odpowiedzi przedstawione zostały w tabelach 3-4.

Tabela 3. Bariery w stosowaniu mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą w opinii badanych studentów

Czy istnieją, Pani zdaniem, bariery w stosowaniu mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi, młodzieżą i nieletnimi sprawcami?	N=24	%
tak	24	100
nie	0	0
Razem	24	100

Źródło: badanie własne.

Wszystkie studentki (24 respondentki) widzą bariery w wykorzystaniu mediacji jako narzędzia w pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą oraz nieletnimi sprawcami.

Tabela 4. Bariery w stosowaniu mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi, młodzieżą i nieletnimi sprawcami wskazywane przez badanych studentów

Jakie są, Pani zdaniem, bariery w stosowaniu mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi, młodzieżą i nieletnimi sprawcami?	N=24	%
brak gotowości stron do zawarcia ugody	13	54,2
brak wiedzy o instytucji mediacji w społeczeństwie	6	25,0
obawa przed opowiedzeniem o swoich problemach osobie trzeciej (mediatorowi)	3	12,5
obawa przed ujawnieniem tego, co było mówione w trakcie mediacji (złamanie zasady poufności)	2	8,3
brak zdolności empatii	2	8,3
zaburzenia w komunikacji	2	8,3
zagrożenie wtórną wiktymizacją	1	4,2

Źródło: badanie własne.
Procenty nie sumują się do 100, badani studenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

Duża część badanej grupy (13 respondentek) wyraża zdanie, że niepowodzenia w stosowaniu mediacji w pracy z młodymi ludźmi można upatrywać w braku gotowości stron do zawarcia ugody, co związane jest przede wszystkim z przekonaniem o własnej racji i nieustępliwością wobec drugiej osoby oraz złym, emocjonalnym nastawieniem do drugiej osoby i brakiem chęci współpracy, co obrazują przykładowe opinie: „barierą jest złowrogie nastawienie osób, które uczestniczą

w mediacji, ich wyuczone postawy, negatywne podejście, charakter itp." (2), „poczucie wyższości i wygórowane ego uczestników" (8), „negatywne nastawienie do drugiej strony" (11), „brak chęci jednej strony do rozwiązania konfliktu" (18), „upór, niechęć dziecka, sztywność w trzymaniu swojego zdania (upartość), brak chęci porozumienia" (21), „własne przekonanie i brak otwartości na inne rozwiązanie" (23), „bardzo silne charaktery i niedawanie za wygraną każdej ze stron" (15), „barierą są emocje, które w nas ludziach są i nastawienie do drugiej strony" (22). Studentki widzą także przeszkodę w stosowaniu mediacji w pracy wychowawczej w szerszym braku wiedzy społeczeństwa o tym polubownym sposobie rozwiązywania konfliktów – 6 respondentek wyraża przekonanie, że jedyną barierą jest brak wiedzy o mediacji i możliwościach jej wykorzystania, co zawarte zostało w wypowiedziach: „niewiedza o instytucji mediacji i tym procesie" (1), „brak popularności i niekiedy wiedzy na temat mediacji" (5), „brak konkretnych informacji, na czym polegają mediacje i jaki jest ich przebieg, rzadko się o tym mówi. Wydaje mi się, że powinno to być bardziej nagłośnione" (6), „brak świadomości o takich procesach" (8), „ludzie nie wiedzą za bardzo, czym jest mediacja, że można ją stosować w zwykłych, codziennych konfliktach" (10).

Barierą w wykorzystaniu mediacji, zdaniem badanych studentek (3 respondentki), może być także obawa przed opowiedzeniem mediatorowi o swoich problemach, na co wskazują wypowiedzi: „wiele osób jest zamkniętych w sobie i nie lubi otwierać się dodatkowo przed kimś obcym" (7), „trudność w opowiadaniu o swoich problemach obcej osobie i lęk przed oceną" (16), „największą barierą jest otwarcie się przed obcą osobą i opowiedzenie o swoich problemach czy też uczuciach" (3). Zdaniem studentek (2 respondentki) trudnością w wykorzystaniu mediacji może być także obawa, że nie będzie przestrzegana zasada poufności mediacji, co obrazują wypowiedzi: „strach przed rozpowiedzeniem informacji zdobytych na mediacji" (1), „przeszkodą są nauczyciele, którzy mogą nie stosować zasady poufności, a także strach przed ujawnieniem mediacji" (14). Ponadto studentki wskazują na takie bariery, jak: brak zdolności empatii (2 respondentki): „brak zrozumienia drugiej strony, nieumiejętność postawienia się na miejscu kogoś innego" (12), „sprawca ma inne spostrzeżenia niż ofiara" (19), co przekłada się na zaburzenia w komunikacji, które stanowią także kolejną barierę (2 respondentki): „największą barierą jest komunikacja, często obie strony nie mogą przełamać tego. A bez komunikacji nie ma mediacji" (4), „nieumiejętność wyrażania swego stanowiska" (1). Jedna ze studentek wskazuje także na potencjalną możliwość wtórnej wiktymizacji osoby pokrzywdzonej w trakcie mediacji: „w sprawach karnych sprawca-ofiara ofiara może zbyt emocjonalnie przeżywać spotkanie" (7).

Warte podkreślenia jest jednak to, że chociaż studentki wskazują na pewne bariery, które ich zdaniem mogą stanowić trudność w wykorzystaniu mediacji w pracy wychowawczej, niezwykle ważne wydaje się to, że widzą one jednak duży potencjał

w mediacji, co wyraża się w stwierdzeniach respondentek: „lepiej jest zawsze spróbować aniżeli nie" (6), „nawet jeśli mediacja nie zakończy się porozumieniem, to będzie to czas, kiedy obie strony się wysłuchają, o co tak naprawdę chodzi" (1).

Na podstawie wyników badań własnych można stwierdzić, że badana grupa studentek pedagogiki resocjalizacyjnej wyraża przekonanie, że mediacja może być przydatnym narzędziem w pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą, w tym z nieletnimi sprawcami. Napawa optymizmem to, że przyszłe pedagożki widzą wiele korzyści o charakterze wychowawczym związanych z rozwiązywaniem konfliktów na drodze mediacji, bazującej na samodzielnie wynegocjowanym przez strony, przy wsparciu mediatora, porozumieniu, które jest obopólnie korzystne. Studentki wskazują na takie korzyści, jak: poprawa komunikacji, nauka rozwiązywania konfliktów w sposób konstruktywny i bez przemocy, rozwijanie zdolności empatii i spojrzenia na konflikt z perspektywy drugiego człowieka. To niezwykle ważne umiejętności społeczne, które mogą przełożyć się w przyszłości na zastosowanie takiego sposobu rozwiązania sytuacji trudnych, który uwzględniać będzie potrzeby obu stron konfliktu i poszukiwanie porozumienia na drodze współpracy, a nie siły czy przemocy. Cieszy więc, że badani studenci pedagogiki resocjalizacyjnej widzą potencjał wychowawczy mediacji. Już samo to, iż posiadają wiedzę na temat mediacji, może przyczynić się do jej większego wykorzystania w ich własnej, przyszłej praktyce wychowawczej i pracy z dziećmi i młodzieżą łamiącą normy społeczne i prawne. Stanowi to szansę na podnoszenie świadomości społeczeństwa na temat mediacji. Studenci zauważają bowiem, że wiedza na temat mediacji jest niewielka i rzadko pojawia się w przestrzeni publicznej, co przekłada się na brak popularności takiego sposobu rozwiązywania konfliktów.

Studenci zauważają, jak istotną trudność w sytuacji konfliktowej stanowi zła i nieefektywna komunikacja, ale dzięki mediacji i wsparciu mediatora może nastąpić przełamanie i osłabienie trudności komunikacyjnych, a także może zostać zapoczątkowany proces współpracy skonfliktowanych dotąd stron na rzecz wspólnego rozwiązania sporu. To właśnie pomoc mediatora w zakresie ułatwienia wzajemnej komunikacji, pomimo początkowej niemożności nawiązania przez nie rozmowy, pozwala na skuteczne przedstawienie swoich potrzeb i interesów przez każdą ze stron i umożliwia pracę nad takim rozwiązaniem konfliktu, które jest korzystne dla obu stron. Świadomość, że dzięki wypracowanemu w trakcie mediacji porozumieniu można skutecznie zakończyć konflikt i poprawić relacje zaburzone konfliktem, może także zachęcić innych uczniów, nauczycieli i pedagogów do korzystania z podejścia mediacyjnego. Wymaga to również stałego podnoszenia swojej wiedzy i umiejętności przez mediatorów, aby zniwelować obawy stron związane z uczestnictwem w mediacji i przestrzeganiem przez mediatora zasady bezstronności, neutralności i poufności. Profesjonalne przygotowanie mediatora jest bowiem niezwykle ważne z punktu widzenia efektywności całego procesu media-

cji. Dzięki mediacji można zatem nie tylko rozwiązać spór, ale także oddziaływać wychowawczo, wzmacniając pożądane społecznie postawy młodych ludzi.

ZAKOŃCZENIE

Mediacja to proces, w wyniku którego skonfliktowane strony mogą, przy wsparciu osoby trzeciej – mediatora, samodzielnie znaleźć rozwiązanie konfliktu, które zapewnia wszystkim wygraną. Ten sposób rozwiązywania konfliktów ma w sobie duży potencjał wychowawczy, gdyż sprzyja rozwijaniu u dzieci i młodzieży ważnych oraz społecznie pożądanych umiejętności i postaw. Z tego względu mediacja znajduje swoje zastosowanie w pracy z młodymi ludźmi, którzy złamali normy społeczne lub prawne. Mediacja może być wykorzystywana zarówno w szkole jako mediacje szkolne lub mediacje rówieśnicze, jak i w środowisku pozaszkolnym jako mediacje w sprawach nieletnich. Oddziaływanie wychowawcze i resocjalizacyjne, będące rezultatem uczestnictwa młodych ludzi w mediacji, pozwala nie tylko znaleźć rozwiązanie, które pozwoli za zakończenie konfliktu powstałego między poszkodowanym a sprawcą w sposób zadowalający dla obu stron, ale także pozwala zrozumieć drugą stronę, przyjąć odpowiedzialność za swoje czyny, a ponadto świadomie i bez przymusu naprawić szkody i krzywdy, które tymi czynami zostały wyrządzone, np. kolegom lub koleżankom z klasy czy szkoły lub osobom pokrzywdzonym przez nieletnich sprawców. To także szansa, by nie zachowywać się w ten sposób w przyszłości.

Większe wykorzystanie mediacji w pracy wychowawczej wymaga jednak większej popularyzacji mediacji oraz jej zasad, a także świadomości korzyści wynikających z zastosowania jej w sytuacji konfliktów uczniowskich i szkolnych, a także konfliktów wynikających ze złamania prawa przez nieletnich sprawców. Ważne wydaje się tym samym kształcenie przyszłych pedagogów, w tym pedagogów resocjalizacyjnych z zakresu mediacji, aby mieli oni świadomość, że konflikt można także wykorzystać jako sytuację wychowawczą i szansę na takie jego rozwiązanie, które będzie korzystne dla wszystkich zaangażowanych w niego stron. Edukacja przyszłych pedagogów w zakresie mediacji i korzyści związanych z mediacjami może przyczynić się również do większej skłonności do korzystania z ugodowych metod rozwiązywania konfliktów w placówkach szkolnych, opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych jako metody wartościowej wychowawczo.

BIBLIOGRAFIA

Binsztok, A. (red.), (2012). *Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji – zagadnienia prawne i ekonomiczne*. Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.

Cybulko, A. (2018). Konflikt. W: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, 3. wyd. rozszerz. Wolters Kluwer, Warszawa.

Duda, A.K. (2019). *Masz prawo do mediacji w szkole. Zarys pracy mediatora szkolnego*. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.

Kużelewski, D. (2021). *Idea i wybrane instytucje sprawiedliwości naprawczej a wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych.* Temida 2, Białystok.

Larsson, L. (2009). *Porozumienie bez przemocy w mediacjach. Jak być trzecią stroną w konflikcie*, tłum. B. Pawłowska-Montwiłł. Wyd. Czarna Owca, Warszawa.

Łuka, M. (2018). Mediacje w sprawach nieletnich. W: P. Witka (red.), *Resocjalizacja nieletnich. Aktualne dylematy instytucji resocjalizacyjnych.* Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

Olubiński, A. (2015). Konflikt jako sytuacja wychowawcza. W: D. Borecka-Biernat, M. Cywińska (red.), *Konflikt społeczny w perspektywie socjologicznej i pedagogiczno-psychologicznej. Wybrane kwestie*. Difin SA, Warszawa.

Tabernacka, M. (2024). *Negocjacje i mediacje w sferze publicznej*, wyd. 3. Wolters Kluwer, Warszawa.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U.2024.978 t.j.). Pobrano z lokalizacji: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/wspieranie-i-resocjalizacja-nieletnich-19267754.

Winiarska, A. (2018). Mediacje i inne „praktyki naprawcze" w środowisku szkolnym, W: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, 3. wyd. rozszerz. Wolters Kluwer, Warszawa.

Zienkiewicz, A. (2007). *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce.* Difin SA, Warszawa.

Zimny, T.M. (2015). Źródła konfliktów szkolnych i ich znaczenie dla procesu edukacji młodzieży. W: D. Borecka-Biernat, M. Cywińska (red.), *Konflikt społeczny w perspektywie socjologicznej i pedagogiczno-psychologicznej. Wybrane kwestie*. Difin SA, Warszawa.

WYCHOWAWCZE ZNACZENIE MEDIACJI W PRACY Z DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ

Streszczenie: Mediacja to proces, w wyniku którego skonfliktowane strony mogą, przy wsparciu osoby trzeciej, samodzielnie znaleźć rozwiązanie konfliktu zapewniające wygraną obu stronom. Ten sposób rozwiązywania konfliktów ma w sobie duży potencjał wychowawczy, gdyż sprzyja rozwijaniu u dzieci i młodzieży ważnych oraz społecznie pożądanych kompetencji i postaw. Z tego względu mediacja znajduje swoje zastosowanie w pracy z młodymi ludźmi, którzy złamali normy społeczne lub prawne, zarówno w szkole, jak i w śro-

dowisku pozaszkolnym. Mediacja jest instytucją wspierającą zastosowanie innych rozwiązań niż tylko ukaranie sprawcy za jego złe zachowanie, sprzyja znalezieniu rozwiązania, które satysfakcjonuje zarówno osobę pokrzywdzoną takim zachowaniem, jak i sprawcę, ale pozwala także na przyjęcie przez sprawcę odpowiedzialności za swoje działania i naprawienie krzywdy. W artykule zwrócona została uwaga na walory wychowawcze związane z wykorzystaniem mediacji do rozwiązywania konfliktów szkolnych oraz mediacji w sprawach osób nieletnich, które zostały zaprezentowane w świetle literatury przedmiotu. W artykule zaprezentowane zostały także wyniki badań własnych przeprowadzonych wśród studentów pedagogiki, w których przyszli pedagodzy resocjalizacyjni wskazują różne korzyści i bariery związane z zastosowaniem mediacji w pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą.

Słowa kluczowe: mediacja w szkole, mediacja w sprawach nieletnich, walor wychowawczy

EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF MEDIATION IN WORKING WITH CHILDREN AND THE YOUTH

Abstract: Mediation is a process as a result of which conflicting parties may, with the support of a third person, independently find a resolution of the conflict that ensures a win of both parties. This method of resolving conflicts has educational potential because it encourages the development of children's and the youth's important and socially desirable competences and attitudes. Therefore, mediation is applied to work with young people who have violated social and legal norms both in school and out-of-school environment. Mediation is an institution supporting the application of other solutions than only punishing the offender for his/her bad behaviour, it encourages the finding of the solution that satisfies both a person harmed by such a behaviour and the offender, but it also allows the offender to assume responsibility for his/her actions and compensate for the loss. The article draws the attention to the educational values connected with the application of mediation to school conflict resolution and mediation in matters of minors which have been presented in the light of the literature on the subject. The article also presents the results of own studies that have been carried out among the students of Pedagogy in which future social rehabilitation pedagogues indicate various advantages and barriers connected with the application of mediation in education work with children and the youth.

Keywords: school mediation, mediation in matters of minors, educational values